

УДК338.24.01

Гноєва І.М.

ЕВОЛЮЦІЯ ТРАКТУВАНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «МОДЕРНІЗАЦІЯ»

У статті досліджено та узагальнено підходи до визначення сутності терміну «модернізація», деталізовано зміст модернізації, як багатоаспектного процесу.

Ключові слова: модернізація, теорії модернізації, процеси модернізації, рівні процесів модернізації.

В статье исследованы и обобщены подходы к определению термина «модернизация», детализировано содержание модернизации, как многоаспектного процесса.

Ключевые слова: модернизация, теории модернизации, процессы модернизации, урони процессов модернизации.

Постановка проблеми. В даний час тема модернізації стає актуальною і найбільш обговорюваною в політичних виступах, періодичній пресі, наукових дослідженнях і по-різному сприймається: як розвиток, оновлення, відтворення, реформування, інжиніринг, позитивні зміни і т.д. У перекладі з англійського означає «осучаснення» та передбачає впровадження у суспільство ознак сучасності. Модернізоване суспільство має комплекс взаємопов'язаних рис, котрі часто розглядають як окремі процеси соціальної, політичної, культурної та економічної модернізації. Відповідно до класичного визначення, під модернізацією (від грец. «*Moderne*» - новітній) розуміється удосконалення, поліпшення, оновлення об'єкта, приведення його у відповідність новітнім вимогам і нормам, технічним характеристикам та показникам якості [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково – теоретичні підвалини з питання модернізації заклали, перш за все, класики шкіл модернізації - Е. Соу, М. Вебер, С. Гантінгтон, Д. Ептер, А. Абдель-Малек, А. Турен, Ш. Ейзенштадт, К. Маркс. та інші. Значний внесок у дослідження процесів економічної модернізації внесли такі вчені: С. Блек, Р. Бендикс, Р. Уорд, В. Цапфа, О.Ю Амосов, К.О. Бужимська, Л.Б. Вардомский, С.А. Єрмаханова, А.П. Ключев, І.В. Побережник.

Метою статті є опрацювання наукового надбання з питань визначення терміну «модернізація» та подання погляду автора на сутність цього поняття.

Виклад основного матеріалу. Перед тим, як розпочати аналіз сутності та структури процесів модернізації, окреслимо загальновідомі історичні етапи формування теорії модернізації. Дослідники [2] визначають існування трьох етапів становлення та розвитку школи модернізації:

I етап – друга половина 1950-х – перша половина 1960-х рр. – період народження та стрімкого росту дослідження модернізаційних процесів. На цьому етапі під модернізацією розумівся процес витіснення традиції сучасністю або висхідний розвиток від традиційного суспільства до сучасного. При цьому традиція як правило визнавалась такою, що гальмує соціальний прогрес, і яку необхідно подолати і зламати [3].

II етап – відзначився критикою та переоцінкою ідей першого. Так наприкінці 1960-х – 1970-ті рр. критично сприймається модернізація з боку фундаторів теорій відставання (залежного розвитку), мікросистемного аналізу (І. Валерстайн), неомарксизму. Неомодернізаційний, посткритичний період відродження досліджень сталої модернізації припадає на початок 1980-х рр. З'являються «нові модернізаційні штудії» (за Е. Соу): перегляд ролі та місця традиційного соціокультурного та інституційного контексту модернізації; перехід від досить абстрактного теоретизування до аналізу конкретних ситуацій; зростання уваги до конфліктів у процесі модернізації і впливу на даний процес зовнішніх факторів. Також на даному етапі акцент робиться на науково-технічні революції, визнається, що сучасні суспільства можуть включати чимало традиційних елементів, визнається, що модернізація спроможна посилювати традицію (С. Гантінгтон, З. Бауман). Концепції модернізації були визнані як альтернатива комуністичним теоріям трансформації (С. Гантінгтон, Д. Ептер).

III етап кінець 1980-х – 1990-х рр. На етапі постмодернізації визнають можливість розробки і впровадження національних проектів модернізації, що здійснюються на основі накопичення технологічно та соціально передових досвідів незахідних країн (А. Абдель-Малек, А. Турен, Ш. Ейзенштадт). При цьому визнається, що модернізація може здійснюватися без нав'язування західного досвіду, а порушення рівноваги між сучасністю та традиційністю призводить до гострих суспільних конфліктів та невдач модернізації. В якості засобів для подолання негативних наслідків модернізації А. Турен вводить поняття «контрмодернізації», чи, більш вдале, «альтернативна модернізація» як варіант модернізації, здійснюваної незахідним шляхом, а також «антимодернізації» як відкритої протидії модернізації. Відбувається відмова від европоцентризму у тлумаченні модернізації, ретельно аналізується досвід «модернізації без вестернізації» [1].

Вважаємо, що у наш час розвиток школи модернізації суспільства відбувається в межах 4 етапу, [4] який характеризується стрімкою зміною стадій росту на макрорівні (у більшості економічно розвинених країнах системній кризі передують соціально-економічна сталість, а подолання кризи супроводжується загостренням суперечностей у суспільстві,

збільшенням соціальних трансформацій, зміною конфігурації суспільних матриць), що відповідає постмодернізаційному аналізу в посткризовий період. Вчені [5] розкривають зміст модернізації як багатоаспектного процесу. Так, С. Блек вивчав модернізацію як процес, за допомогою якого різні суспільства прагнуть адаптуватися і адаптовуються до оточуючих змін. Ізраїльський вчений Ш. Ейзенштадт оцінює модернізацію як процес зміни різних товариств в напрямку політичних моделей Заходу. Роберт Уорд вважав, що модернізація є цілеспрямованою зміною соціальних відносин і навколишнього середовища. Р. Бендикс вказує на те, що під модернізацією слід розуміти комплекс політичних і соціальних змін, пов'язаних з процесами індустріалізації. С. Ваго вважає, що модернізація є трансформацією аграрних суспільств в індустріальні [5]. К. Маркс розумів під «модернізацією» - процес товаризації, в ході якого товари і послуги все більш і більш вироблялися для ринку [6]. М. Вебер визначив модернізацію, як процес раціоналізації, в ході якого господарюючі суб'єкти прагнули максимально підвищити власну економічну віддачу [6]. Даніель Лернер пише, що модернізація - це свого роду ментальний зсув, досягнення особливого стану мислення, яке характеризується вірою в прогрес, схильністю до економічного зростання, готовністю адаптуватися до змін [7]. Відповідно до концепції К. Акамацу сенс модернізації зводиться до того, що країна-лідер забезпечує технічний прогрес, який підхоплюють інші країни [8]. Подібну думку має В. Цапфа, «модернізація - складний процес, що включає в себе індустріальну революцію, прагнення відсталих країн підвищити рівень свого розвитку, реакція розвинутих суспільств на нові виклики» [9]. Рейнхард Бендикс також тісно поєднував процеси модернізації та індустріалізації. Якщо термін індустріалізація він використовував для пояснення економічних зрушень, викликаних новими технологіями, заснованими на використанні неживих джерел енергії, і безперервним вдосконаленням прикладних наукових досліджень, то за допомогою терміна модернізація він вважав можливим пояснювати широкий спектр соціальних і політичних змін, що супроводжували індустріалізацію в більшості країн Західної цивілізації. [7]. Перераховані визначення відображають розуміння модернізації, в більшій мірі зосередженої на економічних процесах, які мають переважно інституційний характер, пов'язаний з копіюванням, або імітацією позитивного досвіду зарубіжних країн, або проектуванням власної модернізації враховуючи внутрішні умови програми модернізації. Умовно дані визначення можна розділити на універсальні (чутливі до змін на рівні держави, регіону, галузі, підприємства) і спеціалізовані (що акцентують увагу на окремих об'єктах процесу: системи і форми організації

виробництва, технологічні процеси, основні фонди). Виходячи з цього, модернізацію слід розглядати на трьох рівнях. На рівні підприємства під модернізацією розуміють такі зміни, які матеріалізуючи нові наукові знання, формують нові способи задоволення потреб або створюють нові потреби для прогресу в будь-якій сфері людської діяльності. Відповідно на рівні галузі, регіону чи економіки країни модернізація трактується, як макропроцес переходу від традиційного до сучасного типу та цілісне оновлення. Тобто, це не тимчасовий чи разовий захід, а складний багатоплановий економічний процес, що має системний та комплексний характер і спрямований на вирішення проблем. В більшості випадків процеси модернізації відбуваються на основі стимулів пов'язаних з оновленням і доцільно їх класифікувати на такі групи [10]: стимульовані радикальними нововведеннями (типові модернізаційні процеси); стимульовані накопиченими змінами, які не розвивалися протягом короткого часу і носять кумулятивний характер; стимульовані науково-технічними змінами, пов'язаними з «технологічним прогресом», які трансформують зовнішнє середовище.

Висновки. Модернізацію, незалежно від рівня її проведення, слід розглядати як важливу економічну категорію, яка відображає новий тип економічних відносин, в умовах яких прискорюються відтворювальні процеси в матеріально - технічній базі виробництва на основі новітніх технологій, створюються передумови для виготовлення продукції з інноваційним наповненням, конкурентоспроможною на внутрішньому і зовнішньому ринках, підвищення ефективності виробництва, вирішення актуальних проблем на рівні країни і на рівні окремих виробничих об'єктів.

Список використаних джерел

1. Модернізація [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://uk.wikipedia.org/wiki> – Назва з екрану
2. Побережников И.В. Модернизация: теоретические и методологические проблемы // Экономическая история. Обозрение / Под ред. Л.И.Бородкина.. М., 2001. Вып. 7 С. 163 – 169.
3. Ермаханова С.А. Теория модернизации: история и современность. / С.А. Ермаханова // Актуальные проблемы социально-экономического развития: взгляд молодых ученых. – Новосибирск, 2005. – Разд. 2. – С. 233 – 247
4. Амосов, О. Ю. Капіталізація як засіб модернізації суспільства / О. Ю. Амосов, Н. Л. Гавкалова // Демографія та соціальна економіка. – 01/2012. – №1. – С. 43-50.
5. Побережников И.В. Переход от традиционного к индустриальному обществу: теоретико-методологические проблемы модернизации. М.: РосСПЭН, 2006. – 240 с.
6. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с

7. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии / И.В. Побережников. – «Проект Ахей» – [Электронный ресурс]. Режим доступа <http://mmj.ru/index.php?id=36&article=112> – Назва з екрану.

8. Иноземцев В. Пределы «догоняющего» развития./ В. Иноземцев. – М.: Экономика, 2005. – 295 с.

9. Цапф В. Теория модернизации и различие путей общественного развития / В.Цапф . – Социс. 1998. – № 8.

10. Эйтингон В.Н.и др. Модернизация промышленных предприятий / В.Н.Эйтингон и др.//Организационные и экономические проблемы становления конкурентоспособного производства: сб.тр. – Воронеж: Междунар. акад. науки и практики организации производства. – 1999. – С. 48-51.

Gnoieva I.N.

THE EVOLUTION OF ECONOMIC CATEGORY «MODERNIZATION» INTERPRETATIONS

Nowadays the theme of modernization has become an urgent and the most discussed in the political speeches, periodicals, research and it can be treated in different ways: as the development, updating, reproduction, reformation, engineering, positive improvements, etc. This article deals with the study and generalization of several approaches concerning the determination of the term "modernization", detailed elaboration of the modernization content as multi-aspect process. The comparative analysis of the conceptual apparatus of the current modernization makes it possible to understand the modernization mostly focused on the economic processes that are largely institutional by nature, associated with copying or imitation of the positive experience of foreign countries, or development of their own modernization taking into account the internal conditions of the modernization program.

In the paper the analysis of modernization has been carried out, the general historical stages of the modernization theory formation have been outlined. It has been determined that nowadays the development of modernization processes is taking place on the stage which is characterized by rapid change of the growth stages at the macro level (in the most developed countries the systemic crisis precedes the socio-economic sustainability, and the crisis overcoming is accompanied with a sharpening of the contradictions in the society, increasing social transformations, social matrix configuration change) corresponding to the post-modernization analysis in the post-crisis period. It has been analyzed the theoretical aspects of the problem under study that makes it possible to identify the modernization as an important economic category which reflects the new type of economic relations and according to them the reproductive processes in the material-technical basis of the production based on the new technologies are being accelerated; the prerequisites for production with innovative content that will be competitive in domestic and foreign markets, the production efficiency increase, the solution of the current problems at the national level and at the level of individual production objects.